

Μ. ΕΥΘΥΜΙΟΥ

Η Ιστορία ως ατραπός διεξόδου σε καιρούς αδιεξόδων

Γεννιόμαστε ως Ιστορία: στο κορμί μας είναι τυπωμένη η βιολογική ιστορία των γενεών που μας γέννησαν· στην μορφή μας αποτυπώνονται τα χαρακτηριστικά των συγγενών μας που έφυγαν από την ζωή ή και ζουν ακόμα· στις συμπεριφορές μας είναι χαραγμένες -συνιστώντας «χαρακτήρα» και «νοοτροπία»- ατταβιστικές εμπειρίες, αντιδράσεις και στάσεις ζωής των γενεών του παρελθόντος.

Γεννιόμαστε εύθραυστα, θνησιγενή όντα, ωστόσο το παρελθόν που εμπεριέχεται μέσα μας μάς συνδέει με τον βαθύ χρόνο και μας εγκαθιστά στην αιωνιότητα. Ζούμε λιγότερο απ' τον ελέφαντα ή την χελώνα και περισσότερο απ' την πεταλούδα, το σύντομο, ωστόσο, πετάρισμά μας σ' αυτήν την ζωή διαφέρει στο είδος μας, γιατί έχουμε συνείδηση των παραμέτρων της και γιατί μπορούμε να την εντάξουμε στον χρόνο. Και ο χρόνος -η συνείδηση του χρόνου, άρα και του θανάτου- είναι αυτό που μας καθιστά συνειδητούς μετόχους της Ιστορίας.

Αν στην παιδική μας ηλικία -καθώς δεν έχουμε συναίσθηση του θανάτου- η αίσθηση του χρόνου και, επομένως, και της ιστορικότητάς μας είναι χαλαρή· αν

στην εφηβεία μας και στην πρώιμη ενηλικίωσή μας ο έρωτας που θα έλθει, απομακρύνοντας την αίσθηση του χρόνου και του θανάτου, μας κάνει να νοιώθουμε αιώνιοι και παντοδύναμοι, το κύλισμα της ζωής, η επαναφορά μας στην κατάσταση του θνητού και οι συσσωρευμένες εμπειρίες θα μας παράσχουν το συναρπαστικά βαρύ προνόμιο της συνείδησης της ιστορικότητάς μας. Η συνείδηση αυτή συνδέεται, αφενός, με την συναίσθηση του θανάτου, τον συσσωρευμένο χρόνο και τις εμπειρίες και, αφετέρου, με την δυνατότητά μας να παρατηρούμε τον εαυτό μας και τους γύρω μας ζώντας μέσα στις προσωπικές και τις συλλογικές εμπειρίες, την ίδια ώρα που μπορούμε να αποστασιοποιούμαστε από αυτές.

Ο χρόνος της ζωής μας έχει, εξάλλου, δουλέψει αδυσώπητα προς όφελος της γνώσης και της αυτογνωσίας: στην γεωγραφία του κορμιού μας διαβάζουμε ήδη, εκατοστό το εκατοστό, την ιστορία της ζωής μας, τις χαρές και τις λύπες της, τις νίκες και τις ήττες της· στις συμπεριφορές μας καταγράφεται, λεπτό προς λεπτό, η ιστορία των συγκρούσεων και των συμπλεύσεων, των αρμονιών και των δυσαρμονιών μας· στα αισθήματά μας χαράσσεται ανεξίτηλα η ιστορία των σχέσεών μας, οι μεταμορφώσεις των ερμηνειών μας, τα ομοιοβαρή ή ετεροβαρή των καρδιοχτυπιών μας· στις μεταλλασσόμενες ιδεολογίες μας αποτυπώνονται οι σταδιακές συνειδητοποιήσεις των συλλογικοτήτων μας και η ιστορία των ανησυχιών μας για τις ευρύτερες λειτουργίες της προσωπικής και συλλογικής μας ζωής,

στο παρόν και μέλλον.

Όλο και περισσότερο προσμετρούμε τον θάνατο. Όλο και περισσότερο αξιολογούμε την ζωή. Όλο και περισσότερο εξοικειωνόμαστε με τον βαθύτερο κώδικα ανάλυσης και κατανόησης του εαυτού μας και του άλλου. Όλο και βαθύτερα βιώνουμε την Ιστορία.

Γιατί Ζωή και Ιστορία ταυτίζονται. Στην σύμπλευση αυτή, η μελέτη της Ιστορίας και ο στοχασμός πάνω στην Ιστορία μόνον ως προνόμιο και ευεργεσία μπορούν να θεωρηθούν, μιας και ο έλεγχος του εαυτού μας και της κοινωνίας μας, εξοικειώνοντάς μας με το μεγαλύτερο εργαλείο της Ιστορίας, την παρατήρηση, μας προσφέρει το όργανο προσέγγισης της ζωής των άλλων ανθρώπων τόσο στην συγχρονία, όσο και στην διαχρονία. Τούτο οξύνει τον στοχασμό μας για τις μεγάλες παραμέτρους των ανθρωπίνων συναφειών, προσφέροντας βάθος σκέψης, μεγαλόθυμη αντιμετώπιση του Τώρα και κατασταλαγμένη πνευματική γαλήνη στο Σήμερα.

Με την έννοια αυτή, η Ιστορία, στην διάσταση του μακρού χρόνου, εργαλειοποιώντας την συναισθηματική απόσταση από τα πράγματα και ενισχύοντας την ετερογνωσία, εκκαθαρίζει τις διόδους ερμηνειών του παρόντος, επιτρέποντας στον καθένα ασφαλέστερη αυτογνωσία και αυθεντικότερη κατανόηση του Άλλου. Και, επομένως, βαθύτερη κατανόηση των συλλογικών καταστάσεων, αντιδράσεων και συμπεριφορών.

Η πλευρά αυτή της μελέτης της ιστορίας καθίσταται

ιδιαίτερα ευεργετική σε καιρούς κρίσεων, κατά τις οποίες οι συλλογικές αντιδράσεις γίνονται εξαιρετικά περίπλοκες. Στην συνάφεια μιας κρίσης, η ανθρώπινη εγρήγορση εντείνεται, το αίσθημα ανασφάλειας -το οποίο οι μη ελεγχόμενες καταστάσεις προκαλούν- οξύνει αντιδράσεις και συμπεριφορές, την ίδια ώρα που τα αισθήματα μεταλλάσσονται και μεγιστοποιούνται δίνοντας, ευκολότερα από άλλοτε, χώρο στην βία και την σύγκρουση.

Υπό την έννοια αυτή, ο παρατηρών την ζωή και μελετών την ιστορία θα μπορούσε να θεωρήσει διανοητικό προνόμιο την εκ του σύνεγγυς εμπειρία των μεταλλάξεων μιάς κοινωνίας σε κάθοδο και κρίση. Τούτο έχει έτσι, εφόσον η εν κρίσει κοινωνία είναι αλλότρια. Όταν, όμως, πρόκειται για την δική σου κοινωνία, το προνόμιο αυτό γίνεται σπαρακτικά τραγικό και αβάσταχτα βαρύ -ένα είδος βασανιστηρίου του παρατηρούντος.

Παιδιά μιάς κρίσης είμαστε όλοι εμείς που βρισκόμαστε στην αίθουσα αυτή. Η κοντινότερη περίοδος της ιστορίας που μας έχει γεννήσει είναι αυτή του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και των μεταπολεμικών περιπλοκών της ελληνικής πολιτικής και κοινωνικής ζωής. Η περίοδος του Εμφυλίου της δεκαετίας του '40 καθόρισε και καθορίζει τις παραμέτρους κάθε κρίσης που η χώρα μας έκτοτε έζησε και ζει, υπαγορεύοντας υποδορίως στάσεις ζωής, αντιδράσεις και συμπεριφορές. Και το λέω τούτο καθώς, κατά την γνώμη μου, οι στρεβλώσεις των ατομικών

συναισθημάτων και των συλλογικών συμπεριφορών που τα γεγονότα του Εμφυλίου γέννησαν είναι αυτές ακριβώς που οδήγησαν την ελληνική κοινωνία στο να απεμπολήσει τις ευκαιρίες ανόρθωσης των τεσσάρων τελευταίων δεκαετιών και να αυτοσυντριβεί οικονομικά, πολιτικά και ηθικά, φτάνοντας έως εδώ.

Η αγωνία μου για την αυτοκτονούσα κοινωνία μου είναι αυτή που με ώθησε, εδώ και δεκαετίες, παράλληλα με την μελέτη και την ερευνητική πανεπιστημιακή μου εργασία, να δοθώ με μεγάλη έμφαση στην διδασκαλία της Ιστορίας, τόσο στο φοιτητικό κοινό, όσο και εκτός Πανεπιστημίου. Ο στόχος μου ήταν ιδιοτελής, μιας και ικανοποιούσε την αγωνία μου να πράξω, ως πολίτης, κάτι μπροστά στο κακό που ήταν -εν εμφανή, για εμένα- εξελίξει. Ήταν, όμως, και ανιδιοτελής, μιας και πίστεψα και πιστεύω πως η Ιστορία μπορεί να βοηθήσει μια κοινωνία στις βαριές συζητήσεις που πρέπει να κάνει με τον εαυτό της όταν βρίσκεται σε αδιέξοδο. Ιδιαίτερως, μάλιστα, όταν η ίδια η κοινωνία είναι εκείνη που έχει διαμορφώσει το αδιέξοδό της αυτό με την ευθυνοφοβία/ την αδιαφορία/ την θρασύδειλη μετάθεση των ατομικών και συλλογικών ευθυνών/ την ηδονική, συστηματική - πάντα «εν ιερά αγανακτήσει» και ατιμωρητί- καταστροφή των δημοσίων αγαθών/ τους παλληκαρισμούς αενάως «οργισμένων» «αγωνιστών» που «μάχονται για τον λαό», δηλ. για τα ιδιοτελή προσωπικά τους συμφέροντα και εκείνα των συντεχνιών τους, προς βλάβη του συνόλου/ την ανερυθρίαστη στρεψοδικία/ την εξαγιασμένη φυγοπονία/ την

αναγωγή της περιφρόνησης των δικαιωμάτων του άλλου σε υπέρτατη αξία. Την ασφαλή συνταγή, δηλαδή, για ένα επαίσχυντο τέλος.

Δόθηκα στην διδασκαλία της Ιστορίας γιατί πιστεύω πως η μελέτη της Ιστορίας, εντάσσοντάς μας στην γενικότερη ροή των ανθρωπίνων συναφειών στον βαθύ χρόνο, λειτουργεί ανακουφιστικά, καθώς μας επιτρέπει να συνομιλήσουμε με το Τώρα μας διεισδυτικότερα, λιγότερο τραυματικά και, επομένως, αποτελεσματικότερα. Δημιουργώντας μίαν ατραπό στοχαστικής διαφυγής από το Τώρα, η Ιστορία, σε δύσκολους καιρούς, ανοίγει ορίζοντες που επιτρέπουν την επανατοποθέτηση του εαυτού μας στο Σήμερα, την εκ μέρους μας αναπροσέγγιση της κοινωνίας μας και του κόσμου. Μας οδηγεί, δηλαδή, στην αλλαγή μας ως μονάδες που, με την σειρά της, θα επιτρέψει την απελευθέρωση της κοινωνίας μας, ως σύνολο, από το τέλμα μέσα στο οποίο αυτή έχει αυτοοδηγηθεί.

Η βεβαιότητά μου ότι το πρώτο που χρειαζόμαστε, ως κοινωνία, είναι η εσωτερική μας αλλαγή και αναπροσδιορισμός του καθενός μας είναι αυτή που με έφερε σε δεκάδες Δήμους, Σχολεία, Πανεπιστήμια, Πολιτιστικούς Φορείς, Φυλακές και Κέντρα Αποτοξίνωσης σ' ολόκληρη τη χώρα, προκειμένου να διδάξω, άνευ υλικής αμοιβής, Κύκλους Παγκόσμιας και Ελληνικής Ιστορίας. Από την πολλή διδασκαλία η φωνή μου αλλοιώθηκε και βράχνιασε, η ψυχή μου, ωστόσο,

γέμισε ικανοποίηση κι ομορφιά στο συναπάντημά μου μ' ένα κομμάτι του ελληνικού λαού γεμάτο φιλομάθεια κι ευγένεια, γενναιοδωρία και στοχασμό. Με γέμισε μ' ελπίδα πως, ίσως, μπορεί να υπάρξει ένα διαφορετικό αύριο.

Γι' αυτό το αύριο το τόσο ακριβό η τόση διδασκαλία. Η τόση βραχνάδα. Μια βραχνάδα που δεν είναι τίποτε άλλο παρά ένας λυγμός για τα δεινά της χώρας μου, για τα όσα μεγάλα και ουσιαστικά πετάξαμε στον κάλαθο των αχρήστων, για τα όσα ρηχά και καταστροφικά υιοθετήσαμε και υπηρετήσαμε. Τόσες χιλιάδες ώρες ομιλίας κατά τις διδασκαλίες μου που δεν ήταν, στην πραγματικότητα, τίποτ' άλλο παρά ενός λεπτού σιγή για την ελληνική γλώσσα, την σπουδαία γλώσσα μου, που υποβαθμίζεται, τσαλακώνεται και πετιέται/ για την ομορφιά των ασβεστωμένων τοίχων με το γιασεμί που έχουν, πια, μετατραπεί σε χώρους ρύπων και μουτζούρας/ για την μέχρι προ τριακονταετίας κραταιή ελληνική Δημόσια Εκπαίδευση που καταρρέει αυτοβυθιζόμενη στην βία και την αυθαιρεσία, οι οποίες έχουν, από πολλού, καταστεί κανονικότητες της καθημερινότητάς της.

Ενός λεπτού σιγή για τις ρίζες μου και για τον τόπο που με γέννησε, με ανέθρεψε και με διαμόρφωσε. Την Ελλάδα.

Αθήνα, 10 Δεκεμβρίου 2013

•Μαρία Δ. Ευθυμίου

Αναπλ. Καθηγήτρια Ιστορίας

Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας

Πανεπιστήμιο Αθηνών
